

**Andrea Ott, Ellen Vos (eds.): *Fifty Years of European Integration Foundations and Perspectives*
The Hague: TMC Asser Press, 2009, ss. 455**

Pięćdziesiąta rocznica podpisania i wejścia w życie traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą (EWG), która okazała się najważniejszą spośród Wspólnot Europejskich (WE) i dała początek Unii Europejskiej (UE), było okazją do publikacji wielu prac poświęconych tej rocznicy, historii integracji europejskiej, jej obecnemu stanowi oraz perspektywom, wyzwaniom i zagrożeniom, z jakimi musi zmierzyć się UE. Okres ten miał i będzie mieć znaczenie dla UE tym większe, że zbiegł się w czasie między innymi z przygotowaniem, podpisaniem i ratyfikacją traktatu z Lizbony oraz początkiem kryzysu gospodarczego na świecie i w Europie.

Jedną z prac opublikowanych, by uczcić półwiecze, jakie minęło od przyjęcia traktatu o EWG, jest obszerna książka pt. *Fifty Years of European Integration. Foundations and Perspectives* pod redakcją naukową dwóch osób pracujących na Uniwersytecie w Maastricht, którymi są Andrea Ott i Ellen Vos. Praca ta stanowi owoc międzynarodowej konferencji, która odbyła się na Uniwersytecie w Maastricht w dniach 23—24 marca 2007 roku.

Jak piszą Redaktorki we wstępie recenzowanej książki, nie ma ona na celu pełnego przedstawienia wszystkich aspektów pięćdziesięciu lat funkcjonowania UE (WE). Biorąc pod uwagę to, że omawiana publikacja jest pokłosiem konferencji naukowej, takie podejście wydaje się w pełni zrozumiałe i uzasadnione — publikacje tego rodzaju nie mogą, i nie to jest założeniem ich twórców, pretendować do miana kompleksowych prac o charakterze podręczników czy monografii. W rezultacie, w przedstawianej tutaj publikacji zawarto wybór tekstów o różnych aspektach integracji w ramach UE (WE) w perspektywie historycznej oraz w kontekście przyszłego funkcjonowania UE.

Książka składa się z czterech części wydzielonych ze względu na podejmowaną przez Autorów problematykę; przy czym trzy pierwsze części poświęcone zostały procesowi integracji europejskiej w perspektywie przede wszystkim prawnej, czwarta część zaś dotyczy wybranych przypadków integracji regionalnej poza Europą, czyli w Ameryce Południowej, w Afryce oraz w Azji Południowo-Wschodniej.

Pierwsza część pracy poświęcona jest architekturze UE (WE) pod względem konstytucyjnym oraz unijnym (wspólnotowym) instytucjom (*Fifty years of European Integration: Constitutional Architecture and Institutions*) i składa się z pięciu artykułów. Należy raz jeszcze zauważyć, że poszczególne części omawianej książki zawierają jedynie wybrane problemy w ramach poświęconej im tematyki. Dlatego też Czytelnik poszukujący w tej publikacji opracowania dotyczącego jakiegoś konkretnego tematu, może go nie znaleźć — w poszczególnych częściach bowiem zawarto artykuły dotyczące tylko kilku zagadnień składających się na daną część pracy. Pierwsze opracowanie w tej części poświęcone zostało architekturze traktatowej, na której podstawie funkcjonowała i funkcjonuje UE, a wcześniej WE (Bruno de Witte: *The Question of the Treaty Architecture: 1957—2007*). Temat ten jest bez wątpienia wart podjęcia przynajmniej dlatego, że problematyka ta okazała się kluczowa dla zrozumienia istoty konstrukcji prawno-politycznej UE, a jednocześnie stosunkowo złożona i zawiła; szczególnie było tak w okresie od wejścia w życie traktatu o Unii Europejskiej do wejścia w życie traktatu z Lizbony.

W drugim artykule w części pierwszej poświęconym głosowaniu w Radzie UE w kontekście rozszerzenia (Renard Dehousse i Florence Deloche-Gaudez: *Voting in the Council of Ministers: the impact of enlargement*) poruszono zagadnienie głosowania w Radzie UE (szczególnie większością kwalifikowaną). Było ono jednym z tych, które wzbudzały największe kontrowersje w okresie przygotowywania i ratyfikacji traktatu ustanawiającego konstytucję dla Europy, a później traktatu z Lizbony. O ile dwa wspomniane opracowania dotyczą zagadnień złożonych, o tyle w trzecim artykule tej części, poświęconym tak zwanej komitologii w UE (Ellen Vos: *Fifty Years of European Integration, Forty Five Years of Comitology*) poruszono problematykę jeszcze trudniejszą i stosunkowo rzadko podejmowaną. Przybliżenie tego szczególnego, specyficznego dla UE, sposobu wypracowywania decyzji i przyjmowania aktów prawnych bez wątpienia zasługuje na uwagę.

Czwarte i piąte opracowanie w części pierwszej poświęcone zostały instytucjom UE. René Barents opisał zmiany podstaw prawnych funkcjonowania Trybunału Sprawiedliwości UE zawarte w traktacie konstytucyjnym UE i traktacie z Lizbony w porównaniu do postanowień zawartych w traktatach sprzed wejścia w życie traktatu z Lizbony (*The Court of Justice in the Renewed European Treaties*). Z kolei Damian Chalmers (*The Politics of European Reason and New Reasons for European Politics: The European*

Union Fundamental Rights Agency) przedstawił, przede wszystkim nakreślając kontekst polityczny, jedną z najnowszych unijnych agencji — Agencję Praw Podstawowych UE, która zaczęła działać w 2007 roku.

Pierwszą część książki zamyka przemówienie ministra do spraw europejskich Holandii Fransa Timmermansa (*An Introduction to the Lisbon Treaty: Another Dan Brown Mystery solved*), w którym między innymi, w kontekście referendum nad traktem konstytucyjnym UE we Francji i w Holandii zakończonych odrzuceniem tego dokumentu, wyrażał opinię, że konieczne jest odzyskanie zaufania mieszkańców państw UE do projektu integracji w Europie oraz o konieczności powrotu Holandii do głównego nurtu debaty nad integracją w ramach UE.

Cztery artykuły drugiej części przedstawianej książki poświęcone zostały jednemu z ważniejszych problemów, dylematów i wyzwań, w obliczu których stoi UE, a mianowicie zagadnieniu zróżnicowania tempa i stopnia zintegrowania poszczególnych państw UE oraz elastyczności procesu integracji (*Integration, Differentiation and Flexibility*). Znaczenie tej kwestii szczególnie pokazuje nam kryzys gospodarczy i związane z nim komplikacje w niektórych państwach strefy euro, co z kolei tym mocniej uwidacznia najistotniejszy podział w UE — na państwa, w których walutą jest euro, i pozostające poza unią walutową. W pierwszym artykule tej części Andrea Ott analizuje sygnalizowane zagadnienie w kontekście określających je regulacji prawnych obowiązujących w UE (*EU Constitutional Boundaries to Differentiation: How to Reconcile Differentiation with Integration?*). Z kolei Kirstyn Inglis rozważa zagadnienie zróżnicowania w zaawansowaniu integracji w kontekście traktatów akcesyjnych i przyjmowania nowych państw do UE (*Accession Treaties: Differentiation versus Conditionality?*). Michael Dougan przedstawił temat wzmocnionej współpracy w UE w kontekście funkcjonowania instytucji UE (*The Unfinished Business of Enhanced Cooperation: Some Institutional Questions and Their Constitutional Implications*). Zdaniem Autora tego opracowania istniejące ramy prawne dotyczące wzmocnionej współpracy nie zapewniają tego, że będzie ona płynnie i bezproblemowo funkcjonować w przypadku częstszego jej podejmowania. Wreszcie Fabian Amtenbrink i Dimitry Kochenov (*Towards a More Flexible Approach to Enhanced Cooperation*) wskazują, że to, iż jak dotychczas wzmocniona współpraca pozostaje „papierowym tygrysem”, a postanowienia traktatowe regulujące jej ustanowienie nie zostały do tej pory w pełni wykorzystane, spowodowane jest tym, iż regulacje te są zbyt sztywne i utrudniają podjęcie wzmocnionej współpracy.

Na część trzecią (*Borders in Flux? Geography and Identity of the European Union*) składa się sześć artykułów. Trzy pierwsze dotyczą zagadnienia wywierania wpływu przez UE na państwa bezpośrednio z nią sąsiadujące. W pierwszym z nich (Steven Blockmans: *Raising the threshold for further enlargement: process, problems and prospects*) Autor rozważa problem

warunków koniecznych do spełnienia przez państwa, które chcą przystąpić do UE. Następne opracowanie poświęcone zostało Europejskiej Polityce Sąsiedztwa (Marise Cremona: *European Neighbourhood Policy*), czyli jednej z polityk UE oddziaływania na państwa leżące w jej najbliższym sąsiedztwie, które być może w przyszłości będą aspirować do członkostwa w UE. M. Cremona przedstawia genezę, cele, instrumenty oraz rozważa przyszłość Europejskiej Polityki Sąsiedztwa UE. Trzecim i ostatnim artykułem dotyczącym oddziaływania UE na kraje z jej otoczenia jest praca Adama Łazowskiego poświęcona wpływowi UE na porządek prawny państw sąsiadujących z UE (*With but without You... The Europeanisation of Legal Order of the Neighbouring Countries*).

Tematyka pozostałych trzech opracowań w tej części książki jest odmienna od trzech wcześniejszych i dotyczy obywatelstwa UE. Theodora Kostakopolou (artykuł pt.: *European Union Citizenship: The Journey Goes On*) analizuje, przede wszystkim w świetle mających na nie wpływ unijnych aktów prawnych i orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE, znaczenie i charakter wprowadzonego na mocy traktatu o Unii Europejskiej i funkcjonującego od 1 listopada 1993 roku obywatelstwa UE. Z kolei Helen Toner podjęła zagadnienie obywatelstwa UE w kontekście rozszerzenia UE z 2004 roku i napływu obywateli z nowych państw UE z Europy Środkowej i Wschodniej do Wielkiej Brytanii, którzy przybyli tam głównie w poszukiwaniu pracy (*Accession, Transitional Arrangements and EU Social Citizenship in the UK — Failure of Legal Protection?*). Wreszcie w artykule pt. *Learning Lessons from Romani National Claims: Taking European Citizenship form an Imaginary Community to an Imagined One?* Morag Goodwin, po zarysowaniu kontekstu swoich rozważań (zagadnienie europejskiego demosu) analizuje znaczenie obywatelstwa UE dla osób narodowości romskiej. Warto zauważyć, że temat Romów podejmowany jest stosunkowo rzadko w publikacjach dotyczących integracji europejskiej.

Czwarta, ostatnia część przedstawianej tutaj książki (*The EU and the World*), poświęcona jest przede wszystkim pozaeuropejskim regionalnym ugrupowaniom integracyjnym. Najpierw Edward Best (artykuł pt.: *The European Integration Process: An Example for Other Regions?*) zastanawia się, w jakim stopniu integracja w ramach Unii Europejskiej (Wspólnot Europejskich) ma charakter „uniwersalny” i może stanowić przykład czy też model dla prointegracyjnych wysiłków w innych częściach świata. Autor dochodzi do wniosku, że integracja europejska, której rezultatem jest przede wszystkim UE, nie może być bezpośrednio powielana w innych częściach świata. Wydaje się, że z wnioskiem tym należy jak najbardziej się zgodzić — ze względu chociażby na to, że każdy region ma swoją specyfikę i odmiennie uwarunkowania historyczne, gospodarcze czy społeczne i dlatego też powielanie modelu integracji, który okazał się efektywny w danym miejscu i czasie, w innych okolicznościach może się nie powieść.

W kolejnych czterech opracowaniach Autorzy przedstawili pozaeuropejskie przykłady ugrupowań integracyjnych: Santiago Rojas Arroyo i Andrew Samuel Roth — Pakt Andyjski (*The History and Development of the Andean Community*), Félix Peña — Mercosur (*Mercosur as Part of South American Integration Process*), Anne Pieter van der Mei — Unię Afrykańską (*The Ordeal of African Unity: Past, Present and Future of the African Union*), a Apirat Petchsiri — Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (*ASEAN to AFTA: From Peace and Security Zone to Free Trade Area and Beyond?*). Należy zauważyć, że charakter tych opracowań jest wyraźnie inny od pozostałych artykułów w książce, czyli przedstawiają one wskazane grupowania integracyjne w sposób bardziej „podręcznikowy” — znajdujemy w nich opis głównie genezy, celów, działalności czy systemu instytucjonalnego tych ugrupowań.

Ostatni, kilkustronicowy artykuł w tej części i całej książce (*The EU in the World: Institutional Independence and Commitment*), autorstwa Phedona Nicolaidesa, stanowi podsumowanie poprzednich opracowań z czwartej części oraz podkreślenie specyficznego, wyjątkowego charakteru integracji w Europie.

Omawiana praca może stanowić interesującą i wartościową pozycję przede wszystkim dla osób naukowo zajmujących się problematyką integracji europejskiej, a zwłaszcza dla tych, które badają zagadnienia poruszone przez ponad dwudziestu Autorów artykułów zawartych w książce. Pomieszczone w niej opracowania napisane są na wysokim poziomie merytorycznym i z widocznym znanstwem podejmowanej problematyki. Pewną słabością książki jest to, że artykuły w poszczególnych częściach nie wyczerpują tematyki, która sugerowana jest przez tytuły tych części (stosunkowo najkorzystniej wygląda to w przypadku części drugiej, dotyczącej elastyczności i wzmocnionej współpracy w procesie integracji w ramach UE). Tego rodzaju prawidłowość jest jednak powszechna w publikacjach pokonferencyjnych. Jako inny mankament może być także ocenione to, że Autorzy opisujący poszczególne pozaeuropejskie ugrupowania integracyjne w części czwartej najwięcej miejsca poświęcili zagadnieniom o charakterze podręcznikowym (geneza, cele, działalność, instytucje), znacznie mniej zaś temu, w jakim stopniu integracja europejska może stanowić inspirację czy wzorzec do naśladowania dla tych poszczególnych pozaeuropejskich przedsięwzięć integracyjnych — wszak wydaje się, że tytuł części czwartej (UE i świat) sugerowałby skoncentrowanie się na tym właśnie zagadnieniu lub też na przedstawieniu relacji UE z innymi regionalnymi ugrupowaniami integracyjnymi.